

УДК 378.147.88

В. І. Бобрицька,
доктор педагогічних наук, професор
(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)
С. М. Процька,
викладач
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті охарактеризовано поняттєво-категорійний апарат досліджуваного аспекту означеної проблеми. Виокремлено організаційно-педагогічні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. Визначено, що виокремлення комплексу організаційно-педагогічних умов застосування ІКТ сприяє ефективному опануванню професією на етапі навчання у ВНЗ, підвищенню мотивації до навчальної діяльності та забезпеченню широкої комунікації між викладачем і студентом.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти на сучасному етапі розвитку суспільства висуває нові вимоги до професійної діяльності фахівців гуманітарних спеціальностей. Так, у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей особлива увага надається підготовці тих, хто навчається, до активної життєдіяльності в умовах інформаційного середовища, формуванню вмінь швидко і результативно опрацювати великі потоки інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теперішньому етапі розвитку освіти в науковому обігу з'являються праці, предметом вивчення яких є сфера застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Так, тенденції розвитку та реформування сучасної системи освіти в контексті становлення інформаційного суспільства ефективно досліджують В. Андрущенко, В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Співаковський та інші. Питанням підготовки студентів гуманітарних спеціальностей до впровадження ІКТ у навчально-виховний процес присвячено напрацювання В. Арестенка, В. Бобрицької, Л. Брескіної, Л. Карташової, С. Співаковської-Ванденберг, О. Трохимової, С. Яшанова та інших [1]. Це є свідченням того, що теоретичні і прикладні аспекти застосування ІКТ в системі професійної освіти є актуальною проблемою професійної педагогіки. Проте, в інформаційних джерелах відчутний брак наукових праць, які б систематизовано висвітлювали підходи до розв'язання питань щодо механізмів та чинників упровадження ІКТ у процесі професійної підготовки студентів, зокрема гуманітарних спеціальностей.

З огляду на це, **метою статті** є визначення організаційно-педагогічних умов застосування ІКТ у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- схарактеризувати поняттєво-категорійний апарат проблеми, що досліджується;
- виокремити організаційно-педагогічні умови застосування ІКТ у процесі вивчення педагогічних дисциплін студентами гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Процес інформатизації освіти пов'язаний з прийняттям Закону України "Про концепцію Національної програми інформатизації" (1998), постанови КМУ від 22.03.1999 р. № 431, якою були затверджені завдання Національної програми інформатизації України. Нині ідеї інформатизації освіти втілені у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2020 роки (2012), де одними з ключових напрямів державної освітньої політики стали розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі, інформатизація освіти, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки.

На нашу думку, для розв'язання завдань цієї наукової розвідки, передусім, доцільно визначитися щодо власного розуміння сутнісного змісту ключового поняття дослідження – "інформатизація освіти". Так, базуючись на довідниковій літературі [2], поняття "інформатизація освіти" будемо трактувати як упорядковану сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих і управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб, що пов'язані з можливостями методів і засобів інформаційних і комунікаційних технологій учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом управляє та його забезпечує.

Важливо визначитися також щодо тлумачення понять "інформаційне суспільство", "інформаційне середовище", "інформаційно-комунікаційні технології". Так, поняття "інформаційне суспільство" вчені розглядають комплексно, у взаємозв'язку множини різних аспектів політичної, соціальної, економічної та гуманітарної детермінованості, якій властива висока динаміка розвитку. Під поняттям "інформаційне середовище" розуміють сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки і передачі інформації, а також політичні, економічні і культурні умови реалізації процесів інформатизації [2]. На нашу думку, інформатизація суспільства передбачає випереджальну інформатизацію галузі науки та

освіти, де формується кадровий і науково-технічний фундамент самої інформатизації як процесу і соціально-економічного явища, закладається майбутнє для досягнень і розвитку суспільства загалом.

Зазначимо, що інформатизація освіти пов'язується з широким упровадженням у систему освіти методів і засобів ІКТ, створення на цій основі комп'ютерно-орієнтованого інформаційно-комунікаційного середовища, що надає широкі можливості суб'єктам освітнього процесу ефективно застосовувати засоби і сервери цього середовища, здійснювати доступ до його ресурсів у процесі вирішення різних завдань особистісного і професійного розвитку. Варто зазначити, що поняття "інформаційно-комунікаційні технології" тлумачать як технології із застосуванням спеціальних технічних інформаційних засобів (ЕОМ, аудіо, кіно, відео тощо). Власне, будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основою технологічного процесу навчання є інформація та її рух (перетворення) [2].

Проникнення ІКТ у навчально-виховний процес створює передумови для кардинального оновлення як змістово-цілевих, так і технологічних аспектів навчання. Це виявляється у тому, що суттєво збагачується система дидактичних засобів і формуються нетрадиційні ІКТ-навчання, засновані на використанні комп'ютерів.

Аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку суспільства, вітчизняного і зарубіжного досвіду інформатизації освіти уможливив визначення завдань науково-педагогічного забезпечення інформатизації освіти на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної школи в Україні, які полягають, по-перше, в удосконаленні змісту навчального матеріалу, що входить у навчальні програми дисциплін, урахувавши застосування ІКТ; по-друге, у розробленні нових підходів до реалізації міждисциплінарних зв'язків на основі використання ІКТ у навчальному процесі; по-третє, у визначенні оптимальних ступенів оволодіння комп'ютерною грамотою відповідно до базових знань студентів у цій галузі; вчетверте, у розробленні методики застосування комп'ютерів для набуття студентами професійних компетентностей, створенні пакетів прикладних програм [3]. Впровадження ІКТ у навчально-виховний процес створює передумови для кардинального оновлення як змістово-цілевих, так і технологічних аспектів навчання. Це виявляється в тому, що суттєво збагачується система дидактичних засобів і формуються нетрадиційні ІКТ-навчання, засновані на використанні комп'ютерів. Варіанти застосування комп'ютера як засобу навчання об'єднано в чотири групи, три з яких характерні для використання ІКТ в умовах реформування сучасної системи вищої освіти в Україні. Так, комп'ютер може бути допомогою у: 1) повторенні, закріпленні і контролі засвоєння навчальної інформації; 2) наданні навчальної інформації і моделюванні процесів та явищ, що вивчаються, роботі з редакторами текстів та іншими прикладними програмами; 3) використанні декількох мов, наприклад логотипу, що дозволяє реалізувати оригінальні підходи до конструювання знань і формулюванні умовиводів.

Дослідження інформаційних джерел свідчить, що серед великої кількості педагогічних технологій, які дають можливість реалізувати мету та зміст гуманістичної освіти (технології розвивального, особистісно орієнтованого, проблемного навчання, педагогіка співробітництва тощо), можна виокремити навчальні інформаційні технології. Так, Г. Дегтярьова розкриває гуманістичну спрямованість ІКТ: вони надають можливість організувати навчальний процес на високому науковому й освітньому рівні, створити умови для гуманізації навчання на основі індивідуалізації, диференціації, діалогізації, індивідуально-творчого і діяльнісного підходів, орієнтації на розвиток вільної і творчої особистості, формування позитивної мотивації і підвищення пізнавального інтересу [1].

Першочерговим завданням на шляху до організації безперервного навчання, розробки та використання нових е-засобів навчання, на нашу думку, є створення необхідних організаційно-педагогічних умов, що сприятимуть, з одного боку, вдосконаленню педагогічної майстерності викладача, з іншого – залученню студентів до навчальної діяльності на основі застосування ІКТ. Тому, інформаційно-комунікаційні технології у ВНЗ можуть водночас розглядатися з двох позицій – як об'єкт їх вивчення студентами і дієвий засіб навчання. Реалізація першої позиції дає змогу майбутнім фахівцям опанувати ІКТ, сформувати уміння їх застосування під час набуття професійної освіти. Друга позиція передбачає запровадження ІКТ як потужного засобу поліпшення ефективності навчального процесу у вищій школі, що можливо за умови розширення спектру застосування персональних комп'ютерів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, розроблення і запровадження нових форм і методів їх навчання у ВНЗ [3].

У багатьох ВНЗ України проводиться навчальна робота з інформаційної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей за такими напрямками:

- упровадження вступного курсу з основ інформатики;
- включення методологічного змісту інформатики у навчальні програми, що забезпечують вивчення фахових дисциплін навчального плану (протягом всіх років підготовки фахівця);
- перегляд змісту фахових методик (уведення модулів, що передбачають використання ІКТ у викладанні відповідного предмету в школі);
- удосконалення інформаційної складової навчальних програм, цільове призначення яких – вивчення нових інформаційних технологій та технічних засобів навчання;
- розробка спецкурсів, спецсеминарів, що базуються на застосуванні ІКТ, розвивають знання і навички використання комп'ютерів у професійно-педагогічній сфері;

- проектування індивідуальної науково-дослідної роботи та самостійної діяльності студентів, що передбачає обов'язкове володіння ІКТ (протягом усіх років підготовки студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів Бакалавр, Спеціаліст, Магістр), уведення навчальних дисциплін (напр., "Управління ІТ ВНЗ") у навчальні плани магістерської підготовки [3].

Аналіз інформаційних джерел з проблеми дослідження дав змогу виокремити два підходи до запровадження ІКТ у навчальний процес вищої школи [3]. Перший пов'язаний із традиційним використанням персонального комп'ютера і зводиться до автоматизації деяких елементів процесу навчання або використання комп'ютерної презентації навчальної інформації замість паперових носіїв. Недоліком цього підходу є обмеження навчальних цілей, що зводиться лише до прискорення темпу засвоєння навчальної інформації. Другий підхід базується на запровадженні ІКТ, що передбачає кардинальну зміну змісту діяльності викладача і студента. Саме в межах цього підходу соціальний запит суспільства до підготовки майбутнього фахівця, який є професійно компетентний і конкурентоспроможний на ринку праці, здатний вирішувати нестандартні професійні завдання, самовдосконалюватися, застосовувати ІКТ у професійній діяльності.

Певний досвід практичного застосування ІКТ у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарної сфери накопичено у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Зокрема, для більш оперативної організації інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища було створено науково-дослідну лабораторію інформатизації освіти, основною метою якої є сприяння процесу інформатизації Університету на основі сучасних ІКТ шляхом організаційного, науково-методичного, системотехнічного забезпечення. Серед пріоритетних завдань лабораторії є: виконання науково-дослідних робіт з проблематики інформатизації освітньої діяльності у вищому навчальному закладі, розбудови інфраструктури інформаційного середовища Університету; визначення системного, прикладного і технічного забезпечення інформатизації; надання організаційної та технічної підтримки підрозділам Університету у створенні та впровадженні інноваційних технологій навчання; виконання планових робіт як внутрішнього, так і зовнішнього фінансування (добір комп'ютерної техніки, встановлення та налагодження програмного забезпечення, договірні теми, гранти тощо); створення електронного навчально-наукового середовища Університету; участь у міжнародному співробітництві в сфері інформатизації вищих навчальних закладів [4].

Для розроблення та впровадження навчально-методичного супроводу застосування ІКТ у навчальному процесі університету було застосовано різні форми організації навчання педагогічних кадрів (наприклад, електронний каталог, дистанційне навчання на платформі MOODLE, ВІКІ, інституційний репозиторій, вебінари, електронна бібліотека, електронне тестування та інші), а також майстер-класи, баркампи, курси підвищення кваліфікації, консультації тощо. Основною метою впровадження вищезазначених заходів є ознайомлення з новими ІКТ, перевагами їх застосування у навчальному процесі університету.

Аналіз застосування ІКТ у процесі вивчення педагогічних дисциплін студентами гуманітарних спеціальностей свідчить про високу навчальну результативність цього процесу. Так, викладачами кафедри теорії та історії педагогіки були розроблені дистанційні курси до навчальних дисциплін "Педагогіка загальна", "Професійно-педагогічна комунікація", "Педагогічний менеджмент", "Етнопедagogіка" тощо. Активно запроваджується програма із залучення студентів у процес опанування ІКТ як діяльності, що моделює різні аспекти їхньої майбутньої професії. Наприклад, використовуючи інформаційний потенціал електронної бібліотеки, кожен студент може знайти е-формат підручника, посібника, збірника статей тощо за каталогом; під час підготовки до семінарських та практичних занять – користуватися мультимедійними презентаціями. Варто додати, що тестування студентів із дисциплін нормативного циклу відбувається також із застосуванням ІКТ.

Для виокремлення організаційно-педагогічних умов застосування ІКТ у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей доцільно визначитися щодо трактування сутнісного змісту поняття "умова". На основі аналізу довідкової літератури ми дійшли висновку, що підходи до визначення поняття "умова" різні, але, як правило, мають багато спільного. Нам імponує тлумачення поняття "умова", яке подано у філософському енциклопедичному словнику: "Умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність" [5]. Вважаємо, що організаційно-педагогічні умови є різновидом педагогічних умов, які залежать від особливостей організації навчально-виховного процесу. Вони відображають функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного процесу у різних його виявах.

Викладене дає змогу дійти **деяких теоретичних узагальнень** і виокремити організаційно-педагогічні умови застосування ІКТ у процесі вивчення студентами гуманітарних спеціальностей педагогічних дисциплін. Такими умовами, на нашу думку, є:

1) створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища, складником якого є навчально-освітній портал, що забезпечить ефективність формування професійних компетентностей у студентів гуманітарних спеціальностей;

2) розроблення та впровадження навчально-методичного супроводу, який відповідає завданням формування засобами ІКТ конкурентоспроможного фахівця гуманітарної сфери;

3) залучення студентів у процес опанування ІКТ як діяльності, що моделює різні аспекти їхньої майбутньої професії;

4) здійснення контролю за перебігом упровадження ІКТ у системі професійної освіти.

Виокремлення комплексу організаційно-педагогічних умов застосування ІКТ у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей дає підставу для їх розуміння як ключових чинників, що сприяють ефективному опануванню професією на етапі навчання у ВНЗ, підвищенню мотивації до навчальної діяльності та забезпеченню широкої комунікації між викладачем і студентом. Ураховуючи реалії сьогодення, сучасному фахівцю необхідно застосовувати сучасні технології навчання, зокрема ІКТ. **Перспективу подальших наукових розвідок** вбачаємо у розробці теоретичних і прикладних аспектів застосування навчально-освітнього порталу у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дягтерева Г. А. Гуманізація навчального процесу в основній школі засобами інформаційних технологій (на прикладі предметів гуманітарного циклу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 "Теорія навчання" / Г. А. Дягтерева. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; головний ред. Василь Григорович Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Бобрицька В. І. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій педагогічній школі / В. І. Бобрицька // Педагогічна освіта : теорія і практика. Педагогіка. Психологія. – 2011. – № 16 (2). – С. 35–39.
4. Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmpu.edu.ua/struktura/pidrozdili/ndl-informatizatsiji-osviti/pro-pidrozdil.html>.
5. Філософський енциклопедичний словник / [ред.-упор. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Diatereva G. A. Gumanizatsiia navchal'nogo protsesu v osnovnii shkoli zasobamy informatsiinykh tekhnologii (na prykladi predmetiv humanitarnogo tsykladu) [Humanization of the Educational Process in the Major School by Means of Informational Technologies (on the Example of Subjects of the Humane Course)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.09 "Teoriia navchannia" / G. A. Diatereva. – Kharkiv, 2007. – 20 s.
2. Entsiklopediia osvity [The Encyclopedia of Education] / [Akad. ped. nauk Ukrainy ; golovnyi red. Vasyl' Grygorovych Kremin']. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
3. Bobryts'ka V. I. Zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii u vyshchii pedagogichnii osviti [The Implementation of the Informational and Communicational Technologies in the Higher Pedagogical Education] / V. I. Bobryts'ka // Pedagogichna osvita : teoriia i praktyka. Pedagogika. Psykhologiya [Pedagogical Education : Theory and Practice. Pedagogy. Psychology]. – 2011. – № 16 (2) – S. 35–39.
4. Kyiv'skyi universytet imeni Borysa Grinchenka [Kyiv University Named after Borys Grinchenko] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.kmpu.edu.ua/struktura/pidrozdili/ndl-informatizatsiji-osviti/pro-pidrozdil.html>.
5. Filososf's'kyi entsyklopedychnyi slovnyk [The Philosophical Encyclopedic Dictionary] / [red.-upor. V. I. Shynkaruk]. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.

Матеріал надійшов до редакції 21.01. 2013 р.

Бобрицька В. І., Процька С. Н. Организационно-педагогические условия применения информационно-коммуникационных технологий в процессе профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей.

В статье охарактеризован понятийно-категориальный аппарат исследуемой проблемы. Определены организационно-педагогические условия применения информационно-коммуникационных технологий в процессе профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей. Определено, что выделение комплекса организационно-педагогических условий применения ИКТ способствует эффективному овладению профессией на этапе обучения в ВУЗ, повышению мотивации к учебной деятельности и обеспечению широкой коммуникации между учителем и студентом.

Bobryts'ka V. I., Prots'ka S. M. The Organizational and Pedagogical Conditions of Using the Informational and Communicational Technologies during the Students' Training by the Humanitarian Specialities.

The article characterizes the conceptual-categorical apparatus structure of the researched problem; determines the organizational and pedagogical conditions of using the informational and communicational technologies during the students' training by the humanitarian specialities. It is determined that the detachment of the complex of the organizational-pedagogical conditions of using informational and communicational technologies provides the effective profession mastering on the stage of learning in the higher educational establishment, the raise in motivation to the educational activity and mass communication between a teacher and a student.